

*Пастовенський О. В.,
доктор педагогічних наук,
професор кафедри суспільно-гуманітарних
дисциплін КЗ «Житомирський ОШПО» ЖОР*

Реформування освітніх мереж у регіоні в умовах реалізації Закону України «Про повну загальну середню освіту»

У зв'язку з прийняттям Верховною Радою України 16 січня 2020 р. і введенням в дію 18 березня 2020 р. Закону України «Про повну загальну середню освіту» [1] однією з найважливіших проблем в регіоні на найближчі роки є необхідність приведення до вимог зазначеного закону мережі закладів загальної середньої освіти (ЗСО). Передусім це стосується закладів, що забезпечують здобуття профільної середньої освіти.

Упродовж останніх років здобуття профільної середньої освіти в області забезпечували:

- заклади, що здійснюють освітню діяльність одночасно на всіх рівнях повної загальної середньої освіти (районних, міських, селищних, сільських рад) (400 закладів);

- опорні заклади освіти (69);

- освітні округи (56);

- міжшкільні ресурсні центри (7);

- ліцеї як окремі юридичні особи (обласної, Житомирської міської рад)

(2).

Однак реалізація положень Закону України «Про повну загальну середню освіту» докорінно змінює ситуацію щодо організації профільної середньої освіти в регіоні.

Насамперед це стосується закладів, що здійснюють освітню діяльність одночасно на всіх рівнях повної загальної середньої освіти.

Зокрема, відповідно до *ч. 1 ст. 35, п. 1 прикінцевих та перехідних положень* (далі – ППП) закону з 01.09.2024 р.:

початкова школа, що забезпечує здобуття початкової освіти, має функціонувати як окрема юридична особа або як структурний підрозділ гімназії і входити до складу ліцеїв не може;

гімназія, яка забезпечує здобуття базової середньої освіти, також повинна функціонувати як окрема юридична особа, хоча, як зазначалося вище, до її складу може входити початкова школа;

ліцей, що забезпечує здобуття профільної середньої освіти, має функціонувати як окрема юридична особа, і, як виняток, за рішенням засновника, може забезпечувати здобуття базової середньої освіти.

Тобто з 01.09.2024 р. заклади, що здійснюють освітню діяльність одночасно на всіх рівнях повної загальної середньої освіти (в області нині їх нараховується близько 400), втрачають право надавати профільну середню освіту і мають бути реорганізовані в гімназії або початкові школи.

Тому з 01.09.2024 р. лише ліцеї, що функціонуватимуть як окремі юридичні особи, будуть забезпечувати профілізацію освіти в регіоні.

Відповідно до Закону України «Про повну загальну середню освіту» особливості функціонування ліцеїв є такими:

- до 01.09.2027 р. здобуття профільної середньої освіти всіма учнями становить два роки, після цього строку – три роки. Запровадження освітніх програм профільної середньої освіти до 2027 року в межах дванадцятирічної повної загальної середньої освіти можливе за рішенням Кабінету Міністрів України за умови розроблення відповідного стандарту профільної середньої освіти та відповідної типової освітньої програми (ч. 2 ст. 4; ч. 1 ст. 35; пп. 9 п. 4 ППП);

- розвиток мережі комунальних ліцеїв забезпечують обласна та міські ради (міст з населенням більше 50 тисяч) (ч. 1 ст. 32). Тобто районні, міські (з населенням менше 50 тисяч), селищні і сільські ради не відповідають за розвиток мережі ліцеїв, а отже й за надання профільної середньої освіти, а опікуватимуться розвитком мережі комунальних початкових шкіл і гімназій;

- рішення щодо утворення комунальних ліцеїв як окремих юридичних осіб, їх реорганізації, ліквідації чи перепрофілювання також приймають обласна, міські ради (міст з населенням більше 50 тисяч) (ч. 1 ст. 32);

- територія обслуговування за ліцеями, що будуть функціонувати як окремі юридичні особи, не закріплюється (ч. 3 ст. 8);

- зарахування учнів до ліцеїв, що функціонують як окремі юридичні особи, з 2027 р. може здійснюватися на основі результатів зовнішнього незалежного оцінювання (за рішенням Міністерства освіти і науки України це положення закону може бути впроваджене раніше) (ч. 1 ст. 47, пп. 6 п. 3 ППП).

Варто підкреслити, що, відповідно до Закону України «Про повну загальну середню освіту», для функціонування ліцеїв як окремих юридичних осіб з 01.09.2024 р. необхідно забезпечити:

- прийняття державного стандарту профільної середньої освіти (ст. 44; пп. 9 п. 4 ППП);

- розроблення типової освітньої програми профільної середньої освіти (ст. 11; пп. 9 п. 4 ППП);

- затвердження Кабінетом Міністрів України положення про ліцей (ч. 1 ст. 32);

- отримання ліцеєм ліцензії на провадження освітньої діяльності з надання профільної середньої освіти (ст. 45; ч. 1 ст. 32);

- формування в ліцеї не менше чотирьох 10 класів (ч. 1 ст. 32);

- утворення у разі потреби в структурі ліцеїв пансіонів (ч. 4 ст. 31).

Проаналізуємо далі, як в умовах зміни законодавства можуть функціонувати опорні заклади освіти та освітні округи.

Відповідно до пп. 9 п. 4 ППП Закону України «Про повну загальну середню освіту» внесено зміни до ст. 13 Закону України «Про освіту» [2], де наразі зазначається, що опорний заклад освіти має забезпечувати здобуття початкової та базової середньої освіти. Тобто, на відміну від попереднього періоду, з 18.03.2020 р. опорні заклади освіти здобуття профільної середньої освіти не забезпечують.

Освітні округи, відповідно до попередніх нормативно-правових актів, утворювалися, зокрема, для запровадження профільного навчання. Наразі в законах України «Про освіту» і «Про повну загальну середню освіту» освітні округи не згадуються. Щоправда, вимог щодо припинення їхньої діяльності в законодавстві також немає, оскільки постанова Кабінету Міністрів України від 19 червня 2019 р № 532 «Про затвердження Положення про освітній округ і опорний заклад освіти» [3] є чинною. Водночас у згаданій постанові не зазначається про необхідність розвитку в освітніх округах профільної середньої освіти. Тому освітні округи можуть і надалі функціонувати й сприяти ефективному використанню кадрових і технологічних ресурсів, але значно впливати на розвиток профільної середньої освіти у майбутньому вони будуть неспроможні.

У Законі України «Про повну загальну середню освіту» підкреслюється, що територіальна доступність повної загальної середньої освіти забезпечується, зокрема, шляхом функціонування міжшкільних ресурсних центрів (*ч. 1 ст. 8*). Відповідно до чинного наказу МОН України від 09.11.2018 р. № 1221 «Про затвердження Положення про міжшкільний ресурсний центр» [4] міжшкільні ресурсні центри (МРЦ) можуть сприяти вибору учнями напряму профільного навчання у закладах загальної середньої освіти.

Однак зазначені центри фінансуються нині переважно з бюджетів районних, міських, селищних і сільських рад, до повноважень яких не належить опікування профільною середньою освітою. Тому перспектив у питанні профілізації освіти у МРЦ, на нашу думку, також немає.

Таким чином, відповідно до Закону України «Про повну загальну середню освіту» **профільну середню освіту** в системі загальної середньої освіти регіону з **01.09.2024 р.** будуть забезпечувати **виключно ліцеї**, що функціонуватимуть **як окремі юридичні особи**.

Проте варто підкреслити, що для створення комунального ліцею у його складі має функціонувати не менше чотирьох 10 класів, тому в десятих класах має бути не менше 100 учнів (4*25 учнів). Оскільки, на нашу думку, до ліцеїв академічного спрямування вступатимуть близько половини випускників 9 класів, то в 9 класах має нараховуватися близько 200 учнів, а всіх школярів на відповідній території має бути не менше 2 тис. (200*11 класів). Тому на територіях сучасних сільських районів, враховуючи їхню кількість учнів, обласній раді доцільно буде створити по 1 комунальному ліцею, що функціонуватимуть як окремі юридичні особи. Крім того, з метою забезпечення належних умов для навчання учнів з віддалених населених пунктів, у структурі таких ліцеїв доцільно буде передбачити функціонування пансіонів.

На основі аналізу положень Закону України «Про повну загальну середню освіту» можна сформулювати дорожню карту реформування мережі закладів загальної середньої освіти в регіоні (табл. 1).

Таблиця 1

Дорожня карта реформування мережі закладів загальної середньої освіти в регіоні

№ з/п	Положення Закону України «Про повну загальну середню освіту»	Терміни впровадження	Стаття закону
1	Розвиток мережі комунальних початкових шкіл, гімназій забезпечують районні, міські, сільські, селищні ради	18.03.2020	Ч. 1 ст. 32
2	Розвиток мережі комунальних ліцеїв планують та забезпечують обласна та міські ради (міст з населенням більше 50 тисяч)	18.03.2020	Ч. 1 ст. 32
3	Рішення щодо утворення комунальних початкових шкіл, гімназій як окремих юридичних осіб, їх реорганізації, ліквідації чи перепрофілювання приймають районні, міські, сільські, селищні ради	18.03.2020	Ч. 1 ст. 32
4	Рішення щодо утворення комунальних ліцеїв як окремих юридичних осіб, їх реорганізації, ліквідації чи перепрофілювання приймають Верховна Рада Автономної Республіки Крим, обласні, міські ради (міст з населенням більше 50 тисяч)	18.03.2020	Ч. 1 ст. 32
5	Опорний заклад освіти забезпечує здобуття початкової та базової середньої освіти	18.03.2020	Пп. 9 п. 4 ППП
6	Засновники державних і комунальних закладів ЗСО або уповноважені ними органи зобов'язані припинити безстрокові трудові договори з керівниками закладів та одночасно укласти з ними (за їх згодою) трудові договори строком на 6 років (з керівниками, які отримують пенсію за віком, – на 1 рік) без проведення конкурсу	До 01.07.2020	Пп. 1 п. 3 ППП
7	Керівники комунальних закладів ЗСО зобов'язані припинити безстрокові трудові договори з педагогічними працівниками закладів, яким виплачується пенсія за віком, з одночасним укладенням з ними трудових договорів строком на 1 р.	До 01.07.2020	Пп. 2 п. 3 ППП
8	Керівник закладу ЗСО зобов'язаний протягом першого року після призначення на посаду пройти курс підвищення кваліфікації з управлінської діяльності обсягом не менше 90 навчальних годин	18.03.2020	Ч. 4 ст. 38
9	Органам місцевого самоврядування та місцевим державним адміністраціям забезпечити створення районних, міських центрів професійного розвитку педагогічних працівників шляхом реорганізації науково-методичних (методичних) установ (центрів, кабінетів)	01.09.2020	Ч. 3 ст. 52; п. 5 ППП
10	Свідоцтва про початкову, базову середню та повну ЗСО або їх бланки виготовляються закладами освіти або їх засновниками з присвоєнням їм відповідного реєстраційного номера в ЄДЕБО	01.01.2021	Ч. 4 ст. 18; п. 1 ППП

11	Оплата праці вихователів груп подовженого дня у комунальних закладах освіти здійснюється за рахунок коштів освітньої субвенції	01.01.2021	Ч. 7 ст. 24; п. 1 ППП
12	Початкова школа функціонує як окрема юридична особа або як структурний підрозділ гімназії	01.09.2024	Ч. 1 ст. 35; п. 1 ППП
13	Кількість учнів у класах комунальної початкової школи не може становити більше 24 учнів	01.09.2024	Ч. 2 ст. 12; п. 1 ППП
14	Гімназія функціонує як окрема юридична особа	01.09.2024	Ч. 1 ст. 35; п. 1 ППП
15	Ліцей функціонує як окрема юридична особа	01.09.2024	Ч. 1 ст. 35; п. 1 ППП
16	Для створення комунального ліцею у його складі має функціонувати не менше чотирьох 10 класів	01.09.2024	Ч. 1 ст. 32; п. 1 ППП
17	У складі ліцеїв можуть функціонувати як внутрішні структурні підрозділи пансіони	18.03.2021	Ч. 4 ст. 31
18	Зарахування до ліцеїв (що функціонують як окремі юридичні особи) може здійснюватися на основі результатів ЗНО	2027 р. (раніше – за рішенням МОНУ)	Ч. 1 ст. 47; Пп. 6 п. 3 ППП
19	Санаторні школи (санаторні школи-інтернати) припиняють набір учнів до 1–9 класів. Засновники санаторних шкіл (інтернатів) протягом 1 року з дня набрання чинності Законом мають змінити тип таких закладів освіти на ліцеї з обов'язковим збереженням у їх складі пансіонів. З 1 вересня 2024 року такі ліцеї забезпечують здобуття виключно профільної середньої освіти	2020 р. 18.03.2021 01.09.2024	Пп. 8 п. 3 ППП

Для реалізації дорожньої карти реформування мережі закладів загальної середньої освіти в регіоні, районах, містах, об'єднаних територіальних громадах (ОТГ) доцільно розробити й забезпечити поетапне впровадження перспективних планів реформування мережі закладів ЗСО. Наголосимо, що реформування освітніх мереж в сільській місцевості необхідно здійснювати після громадського обговорення проєкту відповідного рішення засновника (ч. 3 ст. 32). Однак, на наше переконання, радитися з громадами в цьому питанні варто скрізь і завжди.

Основними етапами реформування мережі закладів загальної середньої освіти можуть бути:

- розроблення за участі засновника, керівників закладів освіти, педагогічних колективів, батьків, учнів, громадськості перспективного плану реформування мережі закладів загальної середньої освіти (регіону, району, міста, ОТГ) з урахуванням вимог Закону України «Про повну загальну середню освіту»;

- оприлюднення для громадського обговорення перспективного плану реформування мережі закладів загальної середньої освіти (регіону, району, міста, ОТГ);

- затвердження на сесії місцевої ради перспективного плану реформування мережі закладів загальної середньої освіти відповідної громади;

- упровадження перспективного плану реформування мережі закладів загальної середньої освіти (регіону, району, міста, ОТГ) (до 01.09.2024).

Отже, з упровадженням Закону України «Про повну загальну середню освіту» і реалізацією перспективного плану реформування освітніх мереж мережа закладів загальної середньої освіти в регіоні має бути кардинально модернізована.

До 01.09.2024 р. заклади, що здійснюють освітню діяльність одночасно на всіх рівнях повної загальної середньої освіти, мають бути реорганізовані в гімназії або початкові школи. Районні, міські (міст з населенням менше 50 тисяч), сільські, селищні ради забезпечуватимуть розвиток мережі комунальних початкових шкіл та гімназій і не відповідатимуть за організацію профільної середньої освіти.

Профільну середню освіту в регіоні з 01.09.2024 р. надаватимуть виключно ліцеї, що функціонуватимуть як окремі юридичні особи. Розвитком цих ліцеїв буде опікуватися обласна та міські ради (міст з населенням більше 50 тисяч).

Аналогічні моделі організації системи загальної середньої освіти реалізуються в переважній більшості цивілізованих країн і впродовж десятиліть довели свою ефективність.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про повну загальну середню освіту». Режим доступу, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20>

2. Закон України «Про освіту». Режим доступу, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

3. Постанова Кабінету Міністрів України від 19 червня 2019 р № 532 «Про затвердження Положення про освітній округ і опорний заклад освіти». Режим доступу, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/532-2019-%D0%BF>

4. Наказ МОН України від 09.11.2018 р. № 1221 «Про затвердження Положення про міжшкільний ресурсний центр». Режим доступу, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0063-19>